

УДК 330.338.43.02

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД*Л. Лозінська, аспірантка*

ORCID ID: 0000-0001-9993-9875

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

К. Васьківська, д. е. н., професор

ORCID ID: 0000-0002-1615-3488

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Люблінський католицький університет Івана Павла II

Ю. Галімух, головний експерт відділу ринків

ORCID ID: 0000-0002-3901-7606

Антимонопольний комітет України

© Л. Лозінська, К. Васьківська, Ю. Галімух, 2020

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2020.03-04.033>***Лозінська Л., Васьківська К., Галімух Ю. Тенденції розвитку економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад***

Розглянуто основні особливості формування та функціонування економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад. Підкреслено, що підприємство спроможне формувати, розкривати, розвивати та використовувати свій економічний потенціал лише для себе у відповідних соціально-економічних умовах, тобто економічний потенціал підприємства повинен бути спрямований на зміцнення конкурентних позицій, які залежать від ключових чинників успіху, а саме: знання, вміння, мобільність, інноваційні технології, організація маркетингу, диверсифікація виробництва, асортимент продукції. Економічний потенціал підприємства є реальною здатністю здійснювати цілеспрямовану виробничо-господарську діяльність, яка відповідає стратегії його розвитку. Виокремлено зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на формування економічного потенціалу підприємства. Проведено аналіз функціонування основних, пріоритетних сфер економіки територіальних громад. Зазначено, що характерною особливістю Івано-Франківської області є лісові землі. Саме лісові ресурси визначають пріоритетне місце лісового господарства в економіці сільських територіальних громад. Також вказано, що основним напрямом розвитку сільських територіальних громад є сільськогосподарське виробництво. Проаналізовано виробництво продукції сільського господарства у підприємствах сільських територіальних громад в розрізі адміністративних районів Івано-Франківської області, підкреслено, що лідерство мають такі адміністративні райони: Галицький, Калуський, Рогатинський, Городенківський, Снятинський. Доведено, що сільське господарство як сфера економіки має вагомий вплив на розвиток і стабільність функціонування економіки досліджуваного регіону, забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною. Наголошено, що діагностика структури та використання економічного потенціалу підприємства дає змогу виявити резерви його нарощування, тобто визначити комплекс взаємопов'язаних, скоординованих виробничо-господарських заходів, що відповідають стратегії розвитку підприємства.

Ключові слова: економічний потенціал, підприємство, сільська територіальна громада, інвестиції, інновації, сталий розвиток.

Lozinska L., Vaskivska K., Halimuk Yu. Trends in the development of economic potential of the enterprises of rural territorial communities

The main features of formation and functioning of economic potential of enterprises of rural territorial communities are considered in the article. It is emphasized that the company is able to form, open, develop

and use its economic potential only for itself in the relevant socio-economic conditions, i.e., the economic potential of the company should be aimed at strengthening competitive positions that depend on the key success factors, namely: knowledge, skills, mobility, innovative technologies, marketing organization, production diversification, product range. The economic potential of the enterprise is a real ability to carry out purposeful production and economic activities that correspond to the development strategy of the enterprise. The external and internal factors, influencing formation of the economic potential of the enterprise are identified. The analysis of functioning of the basic, priority spheres of economy of territorial communities is carried out. Attention is drawn to the fact that Ivano-Frankivsk region is characterized by large area of forest lands, it is forest resources that determine the priority position of forestry in the economy of rural territorial communities. It is also highlighted that the main direction of development of rural territorial communities is agricultural production. The research supplies analysis of the production of agricultural products at the enterprises of rural territorial communities, in terms of administrative districts of Ivano-Frankivsk region. It is emphasized that the leadership has the following administrative districts: Halych, Kalush, Rohatyn, Horodenka, Sniatyn. It is proved that agriculture, as a sphere of economy, has a significant impact on the development and stable functioning of the economy of the studied region, provides the population with food and industry with raw materials. It is stated that the diagnosis of the structure and use of the economic potential of the enterprise allows identifying the reserves of its growth, i.e. determining a set of interconnected, coordinated production and economic activities that meet the development strategy of the enterprise.

Key words: *economic potential, enterprise, rural territorial community, investments, innovations, sustainable development.*

Постановка проблеми. Підприємства сільських територіальних громад формують свій економічний потенціал так, щоб постійно збільшувати можливості ефективного вирішення виробничо-господарських проблем і поліпшувати своє становище на ринку. Підприємство, знаючи своє оточення та напрями функціонування, а також інтенсивність змін, може адаптувати власну (внутрішню) мінливість до мінливості зовнішнього середовища. Оскільки зовнішнє середовище перебуває під впливом постійних змін, то для підприємства цей процес – своєрідне корегування власного економічного потенціалу. З огляду на це зростає інтерес суспільства, зокрема вчених і практиків, до економічного потенціалу підприємства в умовах змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні вчені приділяють значну увагу економічному потенціалу підприємства, його структурним компонентам. В економічній літературі окреслену проблематику розглядають з різних підходів: ресурсний підхід підтримують вчені Балацький О. (Балацький, 2006, с. 68–112), Костирко Р. (Костирко, 2007, с. 141–145), Савченко М. (Савченко, 2009, с. 86–97), а представниками

цільового підходу є Ježak J. (Ježak, 1990, s. 37–58), Шкроміда Н. (Шкроміда, 2011, с. 383–386), Сабадирьова А. (Сабадирьова, 2020) та ін. Функціонування підприємств в умовах змін вимагає дослідження як особливостей, так і структурних компонентів.

Постановка завдання. Основним завданням дослідження були аналіз економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад та вироблення пропозицій щодо забезпечення їхнього сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сільська територія Івано-Франківської області має вигідне географічне розташування – географічний центр Європи, на південному заході України, на стику двох великих природно-географічних підрозділів – Східноєвропейської рівнини та Східних Карпат. Досліджувана територія багата на корисні копалини (нафта, газ, озокерит, кам'яна і калійна солі, сірка, сировина для будівельних матеріалів), а також має сприятливі умови для видобування мідноколчеданних і поліметалічних руд, наявні мінеральні води з бальнеологічними властивостями. Наявність на території області корис-

них копалин позитивно впливає на формування економічного потенціалу підприємств.

Характерною особливістю Івано-Франківської області є лісові землі, на які припадає майже 46 % території. Ліси першої групи, що виконують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та рекреаційні функції, становлять 52% загальної площі земель лісового фонду, а 48 % – ліси другої групи, що мають експлуатаційне значення. Саме лісові ресурси визначають пріоритетне місце лісового господарства в економіці сільських територіальних громад Івано-Франківської області.

Ще одна характерна ознака досліджуваної території – це гірська місцевість. На сьогодні 12,7 % від загальної площі області має статус гірських територій, на яких проживає близько 30 % сільських жителів. В Івано-Франківській області гірські території є насамперед зоною паводкового ризику. Для них характерний низький рівень розвитку соціальної інфраструктури, ґрунтові дороги, які є важкодоступними, особливо в дощовий та зимовий періоди. Більшість сіл гірської території переживають деградацію. Тому до таких сільських територіальних громад повинна бути особлива увага як із боку держави, так і на локальному рівні.

Чисельність населення з 2000 до 2020 року зменшилась на 62 тис. осіб, а сільського населення – на 61,6 тис. осіб. Тобто можна стверджувати, що зменшення чисельності населення Івано-Франківської області відбулося за рахунок скорочення кількості сільського населення.

Соціально-економічний розвиток сільських територіальних громад сприяє:

- зміцненню співпраці сільської територіальної громади та органів публічної адміністрації на мікро- та мезорівнях;
- структурній перебудові та розвитку сільських територіальних громад;
- створенню нових робочих місць;
- формуванню сприятливого бізнес-середовища;
- зменшенню рівня безробіття на селі;
- зменшенню міграційних потоків;
- виведенню сільських територіальних громад на вищий рівень соціальної, еконо-

мічної, фінансової, страхової культури (Васьківська, Науменко, Довбенко та Шуєва, 2019, с. 5–10).

Важливим в умовах децентралізації для сільської територіальної громади є формування ефективної системи управління соціально-економічним розвитком. Тут вагому роль повинен відіграти стратегічний менеджмент сільських територіальних громад, що дасть змогу забезпечити системно-комплексний розвиток території на тривалу перспективу. Пріоритетною ціллю стратегічного менеджменту є підвищення рівня життя сільського населення.

Зрозумілим є укрупнення сільських територіальних громад у рамках адміністративно-територіальної реформи та удосконалення механізмів розвитку підприємництва й формування податкової бази місцевих бюджетів, оскільки це крок до забезпечення економічної самодостатності сільських територіальних громад.

В умовах децентралізації посилюється конкурентна боротьба за ринки збуту між підприємствами різних форм власності. За умови зберігання тенденцій нарощування економічного потенціалу підприємства мають змогу зберегти існуючу або сформувану нову конкурентну перевагу (Васьківська та Децик, 2019, с. 47–56). Детальніше проаналізуємо показник, який становить собою сукупність розподілених у часі надходжень і виплат коштів, що генеруються господарською діяльністю підприємств, – це грошовий потік. Грошові потоки обслуговують здійснення господарської діяльності підприємства практично в усіх її аспектах.

Прибуток є показником, що формується на мікрорівні. Узагальнюючи в собі фінансові результати різних видів діяльності, він забезпечує одне з джерел сплати податків й поповнює фінансові ресурси підприємства. Управління прибутком підприємства розпадається на дві важливі підсистеми: управління формуванням прибутку та управління розподілом прибутку. З огляду на це до пріоритетних цілей управління прибутком підприємств сільських територіальних громад слід віднести:

-виявлення резервів збільшення прибутку за рахунок виробничої діяльності, інвестиційних і фінансових операцій;

-виявлення резервів нарощування прибутку за рахунок оптимізації постійних і змінних витрат, обґрунтування облікової політики підприємства, цінової та податкової;

- оптимізація підприємницького ризику;

-зміцнення конкурентних позицій підприємства за рахунок підвищення ефективності розподілу й використання прибутку. Механізм управління операційним прибутком пов'язаний з показниками обсягу реалізації, доходів і витрат підприємства.

Системний підхід до управління прибутком передбачає дослідження способів організації підсистем в єдине ціле і впливу процесів функціонування системи загалом на окремі її ланки. Необхідно зазначити, що система управління прибутком буде оптимальною тільки в тому разі, коли цілі кожної підсистеми визначатимуться глобальними цілями розвитку підприємства загалом.

Основою функціонування будь-якої виробничої структури є наявність необхідного обсягу економічних та фінансових ресурсів, саме вони створюють умови для задоволення потреб поточної та перспективної виробничо-господарської діяльності (Прокопишак, 2013, с. 83–87). Фінансові ресурси перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і саме від їхнього обсягу, правильного використання залежить фінансова стійкість і конкурентоспроможність підприємства загалом. Фінансовий потенціал формується за рахунок власних і позикових коштів. Серед джерел формування економічного потенціалу підприємств слід виділити:

- прибуток;
- амортизаційні відрахування;
- кошти, отримані від продажу цінних паперів;
- пайові та інші внески юридичних і фізичних осіб;
- кредити і позики;
- кошти від реалізації заставного майна, страхового полісу;
- інші надходження, в тому числі добродійна діяльність.

Отже, основним джерелом формування економічного потенціалу є дохід від реалізації продукції, різні частини якої набувають форми грошових доходів і накопичень. Економічний потенціал – базис функціонування як підприємства, так і сільської територіальної громади загалом (Васьківська, Лозінська та Галімух, 2020). За обсягом власного капіталу визначають потребу в залученні позикових коштів, але деякі підприємства воліють ризикувати і постійно позичати кошти, ніж визначати оптимальну структуру економічного потенціалу. Звідси випливає, що умовою успішного розвитку будь-якого підприємства є його економічна база. На території досліджуваного регіону функціонує 8300 підприємств, що на 642 одиниці більше порівняно з 2010 роком. Ведуть свою господарську діяльність шість великих підприємств, обсяг реалізованої продукції та фінансовий результат мають тенденцію до зростання (Статистичний щорічник ..., 2019, с. 353–354). Відбулися зміни в кількості середніх підприємств. Найбільше закриття середніх підприємств простежуємо в період з 2010 до 2015 року. Хоча за показниками обсягу реалізованої продукції та фінансового результату бачимо позитивні зрушення. Щодо розвитку малих підприємств, то за всіма показниками видно позитивні зрушення. Зменшення фінансового результату мікропідприємств свідчить про процвітантя «тіньового сектору».

Найвищі темпи зростання рентабельності операційної діяльності підприємств (у розрізі сфер економіки) простежуємо у сферах: мистецтва, операцій з нерухомим майном, професійної, наукової та технічної діяльності, адміністративного та допоміжного обслуговування, будівництва, торгівлі.

Підприємства сфери машинобудування спрямовують свою діяльність на освоєння інноваційних видів продукції, яка в структурі реалізованої інноваційної продукції області займає понад половину. У сфері машинобудування працює близько 200 середніх і малих підприємств. Основний потенціал машинобудування області сконцентровано в містах Івано-Франківську, Калуші та Коломиї. Наприклад, ТОВ «Електролюкс Україна», яке

спеціалізується на виробництві автоматичних пральних машин торгових марок «Zanussi» та «Electrolux», функціонує на території сільської територіальної громади с. Микитинців, що поблизу м. Івано-Франківська.

Деревообробка є традиційним і пріоритетним напрямом промислового виробництва в області. Серед основних видів продукції галузі – деревостружкові та деревоволокнисті плити, фанера клеєна, пиломатеріали, дерев'яна тара, столярні вироби, паркет, ламель, шпон та ін. Обробкою деревини та виробництвом виробів із неї займається 90 великих і середніх підприємств області та понад 300 малих підприємницьких структур, які зосереджені переважно у Надвірній, Вигоді, Брошневій, Верховині та Івано-Франківську.

Основними галузями економіки області є промисловість, сільське господарство, туризм, будівництво, транспорт і зв'язок. Валовий регіональний продукт становить 1,9 % від загальнодержавного. Область належить до найбільш промислово розвинених областей Західного регіону України та забезпечує 1,8 % в загальнодержавному об-

сязі реалізованої промислової продукції. Серед п'яти областей Західного регіону за цим показником та за обсягом реалізованої промислової продукції на одну особу населення Івано-Франківщина посідала друге місце, поступаючись тільки Львівській області.

Основним напрямом розвитку сільських територіальних громад є сільськогосподарське виробництво. У загальнодержавних обсягах виробництва валової продукції сільського господарства частка області становила 2,2 %. За показником виробництва валової продукції сільського господарства у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь досліджуваний регіон займає друге місце в Україні. У товарній структурі сільськогосподарського виробництва трохи вища частка тваринництва, що спеціалізується на м'ясо-молочному виробництві, а рослинництво – на вирощуванні зернових, цукрових буряків і картоплі. Показники виробництва продукції сільського господарства у підприємствах сільських територіальних громад у розрізі адміністративних районів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Виробництво продукції сільського господарства у підприємствах сільських територіальних громад, у розрізі адміністративних районів, Івано-Франківська область, млн грн*

Обсяг виробництва у районах	2010 р.	2015 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. від 2010 р., +,-
Всього	953,7	1759,0	1991,5	2081,7	+1128
Богородчанський	15,3	38,1	63,5	51,1	+35,8
Верховинський	0,7	0,7	0,8	0,8	+0,1
Галицький	49,1	352,3	369,1	363,1	+314
Городенківський	217,7	254,4	291,9	275,1	+57,4
Долинський	18,6	22,2	26,4	21,0	+2,4
Калуський	156,8	334,4	348,9	335,6	+178,8
Коломийський	57,0	90,1	225,3	233,0	+176
Косівський	7,6	1,9	2,5	2,8	-4,8
Надвірнянський	7,4	17,8	14,0	13,5	+6,1
Рогатинський	141,0	273,3	240,0	306,0	+165
Рожнятівський	1,5	2,2	9,9	2,9	+1,4
Снятинський	109,2	176,6	166,6	232,7	+123,5
Тисменицький	133,2	136,7	102,7	119,2	-14
Тлумацький	35,9	82,0	122,6	119,0	+83,1

* Джерело: (Статистичний щорічник, 2019, с. 237).

**SWOT-аналіз економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад,
Івано-Франківська область ***

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
<p>Наявність корисних копалин, що є основою зміцнення економічного потенціалу; Забезпечення трудовими ресурсами Розширений асортимент продукції Рентабельне виробництво Достатня сировинна база Сприятливі природно-кліматичні умови Невисокий рівень конкуренції Розвиток відновлюваних джерел енергії для підприємств і населення; Вигідне економіко-географічне розташування (близькість до кордонів); Розгалужена мережа транспортних магістралей; Інвестиційна привабливість території; Туристична привабливість; Наявність аеропорту; Високий рівень освіти населення; Збереження національних традицій, звичаїв.</p>	<p>Недостатній рівень матеріально-технічної бази; Нерозвинута маркетингова політика; Негативні демографічні зміни; Дорожня кредитних ресурсів; Низький рівень інноваційності підприємств; Високий рівень міграції працездатного населення, особливо жінок; Слабкий розвиток мікропідприємств; Недостатній рівень адаптації освіти до реального ринку праці.</p>
Можливості:	Загрози:
<p>Підвищення рівня інвестиційної діяльності; Використання досягнень науки та підвищення інноваційності підприємств; Розширення транскордонного співробітництва; Об'єднання фермерських господарств у кооперативи; Удосконалення форм обліку залежно від спеціалізації, структури виробництва, збуту продукції; Формування фінансового та кредитного обслуговування; Кластерний підхід до розвитку громад; Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій; Розвиток транспортної інфраструктури; Виробництво екологічно чистої продукції сільського господарства; Підвищення рівня енергозбереження підприємств та об'єктів соціальної інфраструктури.</p>	<p>Економічна нестабільність, спричинена подіями в зоні АТО; Міграція висококваліфікованих кадрів; Зростання цін на енергоносії; Високі відсоткові ставки податків; Високі відсотки за кредит; Низький рівень розвитку страхових послуг для підприємств і населення; Зростання кількості депресивних територій; Відсутність стратегій розвитку фермерських господарств в умовах децентралізації; Недосконалість оподаткування та довгострокового кредитування; Брак коштів для погашення кредитів та кредиторської заборгованості; Надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру; Зростання проблем у лісовому господарстві Карпат; Глобальна зміна клімату – загроза екологічному стану регіону.</p>

* Джерело: власне опрацювання.

Лідерство тримають такі адміністративні райони: Галицький, Калуський, Рогатинський, Городенківський, Снятинський. Сільське господарство як сфера економіки має вагомий вплив на розвиток і стабільне функціонування економіки досліджуваного регіону, забезпечує населення продуктами харчування, а промисловість – сировиною.

Отже, стратегічна орієнтація підприємств – це комплексна програма дій, яка визначає місію, основні цілі, пріоритетні напрями діяльності та умови ефективного функціонування. Диверсифікація як стратегічна орієнтація передбачає значні потенційні можливості для успішного розвитку підприємств. Забезпечення фінансової стійкості підприємства сприятиме конгломератна диверсифікація. Додаткові можливості виходу підприємств на нові ринки збуту створить вертикальна диверсифікація. Завдяки горизонтальній диверсифікації досліджувані формування отримують переваги, пов'язані з можливістю раціонального використання продукції, розширенням асортименту послуг. Водночас диверсифікація як стратегічна орієнтація є ризиковою, і основна проблема її застосування полягає в оптимальному наборі

видів діяльності. Тому є потреба у визначенні виробничої структури й плануванні фінансової діяльності підприємств, тобто розробці фінансової стратегії підприємств (Прокопишак, 2013, с. 172).

За результатами проведеного дослідження побудуємо SWOT-аналіз економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад Івано-Франківської області (табл. 2).

Висновки. Результати SWOT-аналізу економічного потенціалу підприємств сільських територіальних громад, в якому виділено сильні, слабкі сторони, можливості та загрози, дадуть змогу розробити заходи щодо активізації інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств сільських територіальних громад, що є можливим за умови створення сприятливого інвестиційного клімату та сприятливого бізнес-середовища функціонування підприємств. Тому для забезпечення сталого розвитку сільських територіальних громад важливим є взаємозв'язок у ланцюгу: людина – сільська територіальна громада – сфера бізнесу, в тому числі підприємства – органи місцевого самоврядування.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Балацкий, О. Ф. 2006. *Экономический потенциал административных и производственных систем*. Сумы: Университетская книга.

Васьківська, К. В., Лозінська, Л. Д. та Галімуков, Ю. О. Економічний потенціал підприємства в умовах змін: суть та характерні особливості. *Ефективна економіка*, 5. [online]. Доступно: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7858> [Дата звернення 5 липня 2020].

Васьківська, К. В., Науменко, В. В., Довбенко, А. Я. та Шуєва, Д. Д., 2019. Активізація підприємницької діяльності об'єднаних територіальних громад в умовах різноукладності. *Вісник ЛНАУ: економіка АПК*, 26, с. 5–10.

Васьківська, К. В. та Децик, О. І. 2019. *Інвестиційна діяльність суб'єктів підприємництва в системі бізнес-адміністрування*. Львів: ГАЛИЧ-ПРЕС.

Костирко, Р. О., 2007. Комплексний підхід до стратегічного аналізу потенціалу фінансово-економічної стійкості господарюючого суб'єкта. *Вісник Нац. університету «Львівська Політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 578, с. 141–145.

Прокопишак, В. Б., 2013. *Формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств*. Львів: Ліга-Прес.

Сабадирьова, А. Л. *Організаційні основи інформаційної системи оцінки потенціалу промислового підприємства*. [online]. Доступно: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/444/1/%D0%A1%D0%.pdf> [Дата звернення 24 серпня 2020].

Савченко, В. Ф., 2009. *Потенціал національної економіки України*. Чернігів: ЧДІЕіУ.

Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2018 рік, 2019. Івано-Франківськ.

Шкроміда, Н. Я., 2011. Комплексна оцінка економічного потенціалу суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз*: зб. наук праць, 9 (1), с. 383–386.

Jeżak, J., 1990. *Strategiczne zarządzanie przedsiębiorstwem*. Łódź.

Стаття надійшла 10.09.2020

